

DIÓSI ÁGNES

„Folyton laknának”

In memoriam Solt Ottilia

„A lakásigénylők listája az önkormányzatok iratrendezőjében már nem egyéb, mint egy elsüllyedt világra emlékeztető kegytárgy, az újabb és újabb lakásigénylések befogadása pedig holmi babonás rítus. Hiszen elosztható, kiutalható önkormányzati lakás szinte nincs, s – mindenki tudja – egyhamar nem is lesz.

Amikor tehát az önkényes lakásfoglalók kifüstölésének nekigyürköző önkormányzati testületek és polgármesterek a türelmesen várakozó törvénytisztelő állampolgárokra hivatkoznak, akiknek a lakásfoglalók elébe vágtak, alighanem egy szinte üres halmazt emlegetnek: ilyen állampolgárok jószerivel nem léteznek. S azok a lakások, melyeket az önkényesek birtokba vesznek, kevés kivétellel nem kiutalható, leírt, megszüntetésre ítélt lyukak. Ha nem lennének azok, rég megszerezte volna őket egy ügyes polgártárs némi pénzzel.

Az önkormányzatok s az önkormányzati testületre nem egy esetben kemény nyomást gyakorló lakosságcsoportok aggodalmának más az oka, mint amire (morálisan kikezdhethetlenül) hivatkoznak. Önkényes lakásfoglalóként a fenyegető méretű marginális társadalmi csoportok szivárognak be a lakókörzetbe, a kerületbe, a városba. S ez a veszély bizony valóságos, az utánpótlás beláthatatlan.”

Solt Ottilia 1992-ben írta ezeket a sorokat. S hogy az utánpótlás valóban beláthatatlan, arra számos példát szolgáltatott az azóta eltelt idő.

1999 végén–2000 elején már hivatásos jogvédők (a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda és a Roma Polgárjogi Alapítvány) asszisztálhattak a főváros hetedik kerületében zajló történethez.

1999. október. Képviselői Hírlevél a „Madách-sikátor” nyomvonalába eső három háztömb új helyzetéről:

„Tisztelt Hölgyem, Uram!

Az 1999. október 21-i ülésen a polgármester bejelentette, hogy a választókerületemhez tartozó Holló utca – Dob utca – Klauzál tér – Csányi utca – Király utca által közrezárt három háztömbnyi területen külföldi befektetők bevonásával felújítási munkák kezdődnek a Gózsdu-udvar átépítése után. A külföldi befektető valamennyi – még önkormányzati tulajdonú – ház lakásait és üzlethelyiségeit, valamint a tömbökben lévő üres telkeket és házakat megvásárolja. A külföldi befektető – a polgármester bejelentése szerint – 450

dollár/m²-es kártérítést fizet az önkormányzatnak a kiürítendő házak lakásaiért. Ez valamennyi önkormányzati tulajdonú, még el nem adott lakásra vonatkozik e körzetben. A lakók választhatnak:

1. Felveszik a lakásért járó kértérítési összeget, kb. 100–110 ezer Ft/m².

2. A VII. kerület más részén kapnak lakást a jelenlegihez hasonló adottságokkal.

3. A kiürítendő házak alapterülete 40%-áig a befektető erzsébetvárosi üres telken új házakat és lakásokat épít fel, amelyet a három háztömb lakói 40%-os piaci értékben vásárolhatnak meg, mivel ezek új épületek.

Kérem Önöket, hogy a felsorolt variációk közül jelöljék meg az Önök számára legkedvezőbb lehetőséget, és azt szíveskedjenek bedobni a házban megbízottam postaládájába 1999. november 4-éig.”

A VII. kerületi, Király utca 25-ös szám alatti ház hátsó udvarában 17 önkényes lakásfoglaló család él. A NEKI felmérése szerint az összlétszám 72 fő. Ebből a felnőttek száma 37, a 18 év alatti gyermekeké 35 fő. A VII. kerületi Kertész utcai iskolába 8, a Klauzál téri óvodába 5 gyerek jár. IV. kerületi iskolába 2, óvodába 2 gyerek. Vidéken (Szolnokon) 2 gyerek jár iskolába, a VIII. kerületi kiegészítő iskolába 2 gyerek. 18 éven aluli, de már nem jár iskolába 6 gyerek. 3 éven aluli: 6 gyerek. A gyerekes családok száma 14, a gyerek nélkülieké 3. Állandó munkahellyel 11 fő rendelkezik, gyesen lévő és főállású anya 6 fő. Rokkantsnyugdíjas vagy betegség miatt keresésképtelen: 4 fő. A rendszeres alkalmi munkából élők száma 10 fő. Budapesti születésű a család valamelyik tagja, illetve minimum 10 éve Budapesten élnek 11 családban. 2–5 évvel ezelőtt érkeztek Budapestre: 5 család tagjai. Egy éven belül jött Budapestre: 1 család. Saját lakással rendelkeznek vidéken: 2 család (árvíz miatt lakhatatlanná vált a lakás, férj hosszú betegsége miatt eladósodtak, a nagy jelzálog miatt a ház eladhatatlan, helyben munkát nem találtak). Budapesten saját lakással senki sem rendelkezik, szocpol-t senki sem vett fel.

Állandó bejelentett lakással valamennyien rendelkeznek – kb. fele-fele arányban a fővárosban és vidéken –, ezek azonban fiktív lakcímek.

A legtöbben évek óta Budapesten élnek. Általában már itt élő rokonaikhoz jöttek fel, majd albérlettel próbálkoztak, végül lakásfeltörésekkel. Van, aki már évek óta él önkényesként különböző helyeken. Jellemző pályát futottak be a hajléktalanná vált egykori munkavállalók: feljöttek Pestre dolgozni, mert lakóhelyükön nem találtak munkát, munkásszállón laktak, vidéki kapcsolataik megszűntek, esetleg családi életük is felbomlott, megszűnt a gyár, a munkásszálló, utcára kerültek, rokonok-barátok vendégszeretetét sokáig nem vehették igénybe, a hajléktalanszállót sokáig nem bírták, újra utcára kerültek, elfoglaltak üresen álló lakást, kilakoltatták őket, újra elfoglaltak üresen álló lakást.

A vidékről származók mintegy 55 százaléka Szabolcsból jött fel, 25 százaléuk Borsodból, a többiek Pest és Szolnok megyéből.

A beköltözést követően valamennyien felkeresték a szolgáltatóvál-

lalatokat, hogy fizethessék a közüzemi számlákat, ezt a kérésüket azonban bérleti szerződés hiányában elutasították.

Elmondták, hogy a lakásokat teljesen lepusztult állapotban találták, napokig hordták ki a sítet, szemetet, ezután kimeszelték, rendbehozták, erejükhöz mértén komfortosították, berendezték, és azóta is tisztán tartják. A nagy szegénységhez képest ezek a lakások otthonosak: van függöny, szőnyeg, terítő, vannak képek a falon.

Azok a törvények, melyek elvileg a lakáshoz jutásban szeretnének valami segítséget nyújtani, rájuk egyáltalán nem vonatkoznak: Nem rendelkeznek tőkével és annyi jövedelemmel, ami bármiféle támogatásra jogosítaná őket, ráadásul helyzetük illegális. Az sem tudható pontosan, melyik az az önkormányzat, amelyiktől segítséget remélhetnének, ha reménykedhetnének valamiben. Ők bíznak abban, hogy szocpol megilletné őket, mert nem tudják, hogy az sem. Törvényen kívüliek.

A jog a „kisebbségek” kifejezés helyett a „védett csoportok” fogalmát használja, mert ez hívebben fejezi ki a csoport helyzetét a jogvédő tevékenységben, illetve általában a demokráciában.

Aránytalan hatás (disparate impact): az a jelenség, amikor egy jogszabály, intézkedés vagy feltétel látszólag semleges, de a történelem során felhalmozódott hátrányos helyzet miatt a belőle potenciálisan fakadó hátrány jelentősen nagyobb mértékben mérhető a védett csoportok esetében, vagyis az hatásában rontja az adott csoport helyzetét, vagy nagyobb terhet jelent számukra.

De jure diszkrimináció („de jure” discrimination): az a jogszabály, amely mind megfogalmazásában és szellemében, mind pedig alkalmazási lehetőségeiben semleges, de hatályba lépése a gyakorlatban mégis diszkriminációt okoz.

„H. S.-né részére Budapest, VII. Király u. 25. II. udvar.

Tisztelt Asszonyom!

Értesítem, hogy a Polgármesteri Hivatal Vagyongazdálkodási Irodáján 1999. július 30. napján önkormányzati bérlakásra leadott bérbevételi ajánlatát az adatok hiánya miatt nyilvántartásba venni nem tudom, mert nem állapítható meg, hogy ön életvitelszerűen és állandó bejelentkezéssel a Budapest, VII. kerület Erzsébetváros lakója.

Tájékoztatom, hogy az Önkormányzat tulajdonában álló lakások bérbeadásának feltételeiről szóló 1/1994 (I. 20) számú önkormányzati rendelet 23. § (1) bekezdése szerint bérbevételi ajánlat benyújtásra az jogosult, aki:

a) magyar állampolgár, vagy állandó letelepedési engedéllyel rendelkező személy

b) Budapest, VII. kerület Erzsébetváros lakója öt éve, életvitelszerűen és állandó bejelentkezéssel.

Budapest, 1999. november 10.

Dr. Máriási Károly irodavezető”

„Tisztelt Polgármester Úr!

Irodánk figyelemmel kíséri a VII. kerületi Király utcai (többségében roma) önkényes lakásfoglalók sorsát. Tekintettel arra a tényre, hogy ezek az emberek valóban önkényes beköltözők, a kiköltöztetésükre irányuló eljárás kezdeményezése megalapozott. Azonban erre csak a jogszabályok betartása mellett van lehetőség. Felhívjuk a tisztelt Polgármester Úr figyelmét, hogy bármilyen, lakásüggyel kapcsolatos végrehajtási eljárás elrendelésére csak és kizárólag a bíróság jogosult (...) lehetőséget kell teremteni arra, hogy a kérelmezett ellenkérelmet terjesszen elő (...)

Mindezek figyelembevételével az a kérdés merült fel, hogy a kiköltöztetést követően mi lesz a sorsa azoknak, akik így hajlék nélkül maradnak. Az 1993. évi szociális törvény értelmében a »települési önkormányzat, tekintet nélkül hatáskörére és illetékességére, köteles az arra rászorulóknak átmeneti segílyt, étkeztést, illetve szállást biztosítani, ha ennek hiánya a rászorulóknak az életét, testi épségét veszélyezteti«. Ezt támasztja alá az 1997. XXXI. tv. 124. § (3)-a, miszerint: »(...) az eljáró szerv illetékességét a tartózkodási hely határozza meg«. (...) A Magyar Köztársaság Alkotmánya 70/E. § (1)-e kimondja, hogy »A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; (...) Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról alapelvént fogalmazza meg, hogy a gyermeket a családtól nem szabad elválasztani (...)« Kérjük a tisztelt Polgármester Urat, (...) tájékoztassa irodánkat arról, hogy a jelenleg a Király utcában lakók kiköltöztetése esetén a VII. kerületi önkormányzat hogyan oldja meg ezen emberek, családok helyzetét, elhelyezését (...) Egyúttal tájékoztatjuk a Polgármester Urat, hogy irodánk természetesen a probléma orvoslása érdekében minden segítséget hajlandó megadni (...)

Budapest, 1999. november 10.

Tisztelettel:

dr. Furmann Imre igazgató"

„Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, Dr. Furmann Imre igazgató úr részére.

Tisztelt Igazgató Úr!

A Budapest VII. Király u. 25. sz. alatt lakó családok ügyében hozzám intézett megkeresésére az alábbi tájékoztatást adom: Budapest VII. Erzsébetváros Önkormányzatának nem a családok kiköltöztetésére, hanem a Madách Sétány megvalósítására van terve (...) Fénymásolatban megküldöm (...) A Madách Sétány megvalósítása érdekében a bontásra kijelölt épületekben lévő lakások bérlőinek a kihelyezéséről kell tehát az Önkormányzatnak gondoskodnia. Így került sor többek között 1998. évben a Király u. 25. II. udvarában lévő 10 lakás bérlőinek elhelyezésére és a lakások kiürítésére. (...) Az épület teljes kiürítése közben történt, hogy a már kiürített lakásokba jogcím nélkül több család beköltözött. (...) 1993. évi LXXVIII. törvény 20. §-a alapján jogcím nélküli lakáshasználóknak minősülnek. A törvény rendelkezési alapján a jogcím nélküli lakáshasználó köteles a lakást kiüríteni és elhelyezéséről maga köteles gondoskodni. Ha kötelezettségének nem tesz eleget, a jogosult

polgári perben igényelheti a lakás kiürítését (...) az önkényes lakásfoglalóknak az önkormányzati rendelet 5. § (2) bekezdése szerint lakást nem lehet bérbeadni. A fent leírt körülmények miatt az Önkormányzatnak nincs módja arra, hogy a jogsértő családokat elhelyezze, de lehetőséget adunk arra, hogy a bírósági eljárás megindítása előtt, kényszerintézkedés nélkül a családok önként elhagyják az általuk elfoglalt lakásokat. Az erre vonatkozó tárgyalások és megállapodások létrejöttéhez a helyi Roma Kisebbségi Önkormányzat és az önök segítségét is szívesen igénybe vesszük.

Budapest, 1999. november 5.

Tisztelettel:

dr. Szabó Zoltán”

„Roma Polgárjogi Alapítvány

Felhívás

Címzettek: Magyar Köztársaság Miniszterelnöke: Orbán Viktor úr; Magyar Köztársaság Belügyminisztere: Pintér Sándor úr; Magyar Köztársaság Szociális és Családügyi Minisztere: Harrach Péter úr; Magyar Köztársaság Pénzügyminisztere: Járai Zsigmond úr; Budapest-Főváros Főpolgármestere: Demszky Gábor úr; Budapest-Főváros I–XXIII. kerületek polgármesterei.

Az ország lakóinak közel 30%-a mintegy 3 millió ember a létminimum alatt él. Közülük több tízezer hajléktalan. A közeljövőben további tízezrek kerülhetnek az utcára a kilakoltatások során. Azok, akik nem tudják fizetni a lakáshitel részleteit, a közműdíjakat, vagy rendezetlen a lakásviszonyuk az Önkormányzatnál. Az országban, több régióban a tíz éve elhúzódó gazdasági válság következtében a munkájukat, megélhetésüket elvesztett családok tömegesen kerültek végveszélybe, gyermekek tízezrei kerülhetnek ki a családokból állami gondozásra szorulva, melynek költségei egy-két év alatt magasabbra nőnek, mint azoknak a lakásoknak az értéke, ahonnan kényszerrel kirakják őket. A család nélkül felnövekvő gyermekek sorsa további társadalmi, morális, a nemzet egészséges fejlődését veszélyeztető helyzetet teremt. Az esetek döntő részében az önkormányzatok mint tulajdonosok kérik a kilakoltatást, miközben az önkormányzatok közfeladata a hajléktalanokról való gondoskodás és a gyermek- és családvédelem. Tömeges kilakoltatások zajlanak vidéki városokban ugyanúgy, mint Budapest kerületeiben. Közeleg a tél, amely a hajléktalanokat és az utcára került gyermekeket létükben, egészségükben veszélyezteti. Egyik legfontosabb közérdek, hogy a veszélyeztetettek száma ne növekedjen, hogy a válságba került szegény családok képesek legyenek túlélni a nehéz téli hónapokat. Felhívással fordulunk az önkormányzatokhoz és a kormányhoz, hogy lépjenek közbe a családok védelmében. Hirdessenek kilakoltatási moratóriumot a novembertől áprilisig terjedő időszakra a gyermekes családok részére. Ezt követeli az emberiesség törvénye és az adófizető állampolgárok érdeke is. Kérjük önöket, hogy csatlakozzanak felhívásunkhoz, illetve hozzanak intézkedéseket a cél megvalósítására. Hasonló szükségintézkedés már korábban, a 30-as évek elejének válsága idején is született. Most sem halasztható a cselekvés.

Budapest, 1999. november 1.

Horváth Aladár”

A felhívást számos civil szervezet írta alá, válaszoltak az egyházak, pártok és a megszólított minisztériumok. Mintha melegebb időben az utca is alkalmas hely lenne a kilakoltatottak számára, senki sem egészítette ki a felhívást azzal, hogy a moratórium ne csak téli hónapokra szóljon.

A Magyar Püspöki Konferencia választát *dr. Seregély István* egri érsek írta alá: „(...) A Katolikus Egyház, Jézus Krisztus tanítása és példája nyomán, mindig is szívében viselte és ma is szívében viseli a legszegényebbek sorsát és jogaik érvényesítését. Ezen elv alapján fontosnak tartjuk, hogy legyen, aki felhívja a figyelmet azoknak a sorsára, akik sokszor önhibájukon kívül, szociálisan nehéz helyzetbe kerültek. Egyházunk a rendelkezésre álló eszközökkel próbál segíteni ezeken az embertársain.”

A Magyarországi Református Egyház zsinatának Elnöksége (*dr. Bölcskei Gusztáv* elnök és *dr. Kálmán Attila főgondnok*) válaszában az érdekes és érdemtelen szegényekről vallott, jól ismert felfogás tükröződik, s az érintettek felelősségre vonása sorsuk alakulásáért: „Egyházunk évszázadokon keresztül gyakorlatban bizonyította az idősek, betegek, árvák, fogyatékosok gyámolításával, hogy mindenkor az elesettek, a hátrányos helyzetűek segítője volt. Most is átérzi a kilakoltatással fenyegetettek helyzetét. Ugyanakkor egyetért a polgári Kormány azzal a törekvésével is, amely nem a meglévő helyzetet kívánja konzerválni, szeretné, ha maguk az érintettek is minden tőlük telhetőt megtennének, hogy kijussanak a szakadékból. Ezért a Magyarországi Református Egyház – miközben megérti, ha a hatóságok elsősorban azokkal a családokkal szemben mutatnak fokozott megértést, segítőkészséget, amelynek munkaképes tagjai minden tőlük elvárható elkövetnek azért, hogy munkához jussanak, részt vesznek a közmunkában, tanköteles gyermekeiket rendszeresen járatják iskolába, környezetüket igyekeznek rendben és tisztán tartani és betartják a társadalmi együttélés szabályait –, maga is kéri, hogy a fűtési idényben ne telepítsenek ki fizetésektelen kisgyermekes családokat.”

Dr. Schweitzer József országos főrabbi rövid választ adott arról, hogy a beadványban foglaltakat támogatja.

Az MDF Gazdasági és Jogi Kabinetvezetője, *dr. Horváth Balázs* válasza szintén rövid. „Kezdeményezésünkkel egyetérték, azt támogatom, és a reményeim szerint a Parlament elé kerülő, és szükséges törvénymódosítást szavazatommal erősíteni fogom.”

Ebből a válaszból nem derül ki világosan, hogy milyen törvény miféle módosítására gondolt Horváth Balázs. (Lehetséges, hogy ő az egyetlen, akinek feltűnt, hogy az a törvény, amelynek következményei ilyen tömeges katasztrófát jelentenek, maga is törvénytelen?)

Kovács László válasza arról értesítette a Roma Polgárjogi Alapítvány Kuratóriumát, hogy a Magyar Szocialista Párt Országgyűlési Képviselőcsoportja felhívással fordult a szocialista polgármesterekhez és

képviselőkhöz: hatáskörükben mindent tegyenek meg a kilakoltatási moratórium elfogadtatásáért. „Az MSZP frakciója azt vallja, hogy a jogállamiság és az emberiség szempontjai összeegyeztethetők. Mindannyiunk kötelessége, hogy a szolidaritás követelményének akkor is engedelmessé váljunk, ha a jogszabályok betűje mást ír elő. Tapasztalataink is igazolják, hogy a társadalom kettészakadása, a rohamos szegényedés családok tízezreit sodorta végveszélybe. Nem tudják fizetni lakáshitel-törlesztésüket, tartoznak a bérleti díjjal, nem fizetik a közüzemi díjakat. Az MSZP Országgyűlési Képviselőcsoportja fontosnak tartja az állampolgárok jogkövető magatartását, tisztában van azonban azzal is, hogy egyre többen vannak olyanok, akik erre külső segítség nélkül képtelenek. Hiszünk abban, hogy a szervezett konfliktuskezelés, az értintett hitelezők, szervezetek és a kilakoltatással fenyegetett családok együttműködése nem reménytelen. Ezért csatlakozunk a Roma Polgárjogi Alapítvány felhívásához, arra kérjük az önkormányzatokat és a Kormányt, hogy a téli hónapokra a kilakoltatási végzések végrehajtását függeszték fel.”

Harrach Péter szociális- és családügyi miniszter válasza elhárítja a felelősséget, megkerüli az önkényes lakásfoglalók problémáját. „A kormány megteremtette a jogszabályi feltételeit és a központi költségvetésből az önkormányzatok számára jelentős támogatást biztosít annak érdekében, hogy a kilakoltatás helyett az önkormányzatok nyújtsanak segítséget e családok számára a lakással összefüggő tartozások törlesztéséhez. E programok sikeressége nagyban múlik a családok együttműködési készségén, ezért örömmel venném, ha a Roma Polgárjogi Alapítvány ehhez a rászoruló családoknak minél teljesebb körű segítséget nyújtania.”

A Belügyminisztérium önkormányzati helyettes államtitkára, *dr. Kara Pál* világosan beszél. „(...) a tényleges problémát nem a »tömeges kilakoltatás«, hanem az jelenti, hogy elsősorban a főváros területén az önkormányzat által eleve több hónap, több év eltelte után kért végrehajtás foganatosításáig, rendkívül hosszú idő telik el. Az önkényes lakásfoglalók tekintetében sem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy hasonlóképpen csak az önkormányzat dönthet az ilyen családok másik (kevesebb szobaszámú, alacsonyabb komfortfokozatú) lakásban történő elhelyezésének vállalásáról, számolva egyúttal a bérletre türelemmel váró családok elhelyezésének további elhúzódtásával. (...) A kifejtettekből következően a »Felhívás« szerinti »kilakoltatások moratóriumának« meghirdetésével kapcsolatban a Minisztérium vezetése semminemű intézkedést nem tehet...”

Ez a szöveg jól érzékelteti azt a bevált trükköt, amellyel a közvéleményre való hivatkozás egyúttal manipulálja is a közvéleményt, ezáltal a hatóság kibújhat a nemkívánt probléma megoldása alól, illetve azt továbbpasszolhatja, hiszen a megoldhatatlan probléma szükségképpen jelentkezni fog egy másik hatóságnál. A nemlétező lakásokra váró, becsapott állampolgárok indulatainak levezetésére kiválóan al-

kalmas az önkényes lakásfoglalók iránti hangulatkeltés: mintha azokat a lepusztult lakásokat, amikbe a szerencsétlenek beköltöztek, a konszolidált állampolgárok is elfogadták volna.

„Tárgy: Felszólítás. Szám: III-1776/1999.

Megállapítom, hogy Ön és családja a Budapest, Király u. 25. fsz. 10. ajtó szám alatti kiüresedett önkormányzati bérlakást önkényesen elfoglalta és jogcím nélkül használja. Felszólítom, hogy a lakást ingóságaitól kiürítve, jelen felhívásom kézhezvételétől számított 8 napon belül – de legkésőbb 1999. december hó 13. napjáig – családtagjaival együtt hagyja el. Tájékoztatom, hogy amennyiben a fenti felhívásomnak nem tesz eleget, úgy »a lakások és helyiségek béreltelésére, valamint az elidegenítésre vonatkozó egyes szabályokról« szóló 1993. évi LXXVIII. törvény rendelkezései szerint mint jogcím nélküli lakáshasználóval szemben polgári perben igényeljük a bíróságtól a lakás kiürítését. A peres eljárásban a lakáshasználati díj és per költségeinek a megtérítését is kérni fogjuk. A hatósági intézkedés érdekében kérem, hogy a fenti határidőre a jogellenes lakáshasználatot szüntesse meg.

Budapest, 1999. 11. 28.

dr. Máriási Károly mb. irodavezető”

Közben a Király u. 25. I. udvarában élő legális lakók már válaszoltak a képviselőnek arra, hogy a felajánlott változatok közül melyiket választják. Egy hölgy elmondta, hogy ő a cserelakást választotta, mert idős már ahhoz, hogy a kártérítési összeggel lakást keressen. Helyeselte, hogy a polgármester kilakoltatja az önkényeseket, hiszen ezek nem fizetnek semmit, csak élőködnek a díjakat rendszeresen fizető lakók nyakán. Arról semmit sem tudott, hogy ők akartak volna fizetni, de nem engedélyezték nekik, hogy helyzetüket ilyen módon megpróbálják valamiképpen legalizálni. A szolid külsejű idős hölgy számára nem jelentett problémát, hogy gyermekes családok decemberben az utcára kerülnek.

„Tisztelt Polgármester úr!

A Budapest VII. kerület, Király u. 25. szám alatti lakók kiköltöztetésével kapcsolatban keresem meg ismét. Az önkényes beköltözőknek nyilvánított lakók a tegnapi nap kézhez vették a Polgármesteri Hivatal felszólító levelét, miszerint 1999. december 13-ig költözzenek ki az említett ingatlanból. A lakók a felszólításban foglaltakat nem tudják teljesíteni. Irodánk kezdetektől fogva figyelemmel kíséri a Király u. 25. szám alatti házba beköltözött lakók sorsát, részükre szükség esetén jogi segítséget nyújtunk. A kiköltöztetésükre vonatkozó felszólítással kapcsolatban engedje meg polgármester úr, hogy néhány megjegyzést tegyek. A Roma Polgárjogi Alapítványnak a kiköltöztetési moratóriumra szóló felhívását támogatták az egyházak és információim szerint ennek a humánus intézkedésnek a támogatását néhány parlamenti párt is fontolóra vette. Aggályosnak látszik az esetleg megindítandó peres eljárás is, hiszen a kiköltöztetés jelen esetben nem csupán embertelen intézkedésnek tűnik, hanem az nincs összhangban sem az Alkotmányban rögzített jogokkal, sem a szociális törvényben megfogalmazottakkal, és a gyermekvédelmi tör-

vénnyel sem. De nem ad választ a történelmileg felhalmozódott diszkriminációra sem, és nem mutat kiutat a valóságos, reális és humánus megoldások irányába sem. Néhány szakemberrel (Horváth Aladárral, Ladányi Jánossal többek között) már munkatársaim és én is konzultáltunk a kialakult helyzetéről. Tisztelettel meghívom Polgármester urat egy, a fent említett szakértőkkel együtt történő megbeszélésre ide, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Irodába (...)

Budapest, 1999. december 7.

Tisztelettel:

dr. Furmann Imre igazgató”

A megbeszélés a Polgármesteri Hivatalban jött létre. Azzal végződött, hogy a polgármester egyelőre nem adja bíróságra az ügyet. A jogvédők egy hónap alatt stratégiát dolgoznak ki az önkényesek elhelyezésére. A történet egyik fontos szereplője *Orsós Éva*, korábbi államtitkár, az események idején a polgármester „cigányügyi” tanácsadója a kerületben. A megoldások keresése során egyértelművé vált számára, hogy ez a 22-es csapdája: ti. ezeknek az embereknek éppen a törvényen kívülsége teszi lehetetlenné, hogy elfogadható, törvényes megoldásokat keressenek, s mivel nem találnak, ez lesz a hivatkozási alap ahhoz, hogy törvényen kívüliek. A lakhatás biztosításának kötelezettségét az önkormányzat hajléktalanszállók, anyaotthonok felajánlásával is teljesítheti, ami nyilvánvalóan nem megoldás. Ha ezenfelül kiutal egy-két szükséglakást, már az is nagy szó, de ennyi talán remélhető, mert ez még nem precedens arra, hogy a törvénytisztelők rovására törvényen kívülieket támogatók. Esetleg más kerületeket – ahol némelyikük korábban lakott, de az ottani önkormányzat idepasszolta a megoldás felelősségét – szintén be lehetne vonni a közteherviselésbe. De hát, persze, másutt se jobb a helyzet. Az önkormányzatoknak mindenütt a választók érdekeit kell képviselniük, és a választók mindenütt ellenséges indulatokat táplálnak az önkényesek iránt.

„Tisztelt Pesti Központi Kerületi Bíróság!

Budapesti VII. ker. Erzsébetváros Önkormányzat felperes (...) alperes (...) idézhető címe 1077 Budapest, Király u. 25. fsz. 4. ellen keresetét terjeszték elő, kérem a Tisztelt Bíróságot, kötelezze alpereseket a Budapest VII. ker. Király u. 25. fsz. 4. szám alatti lakás kiürítésére, mert azt jogcím nélkül használják. (...)

Budapest, 2000. január 11.”

Az alperesek jogi képviselője, *dr. Szikinger István* ellenkérelmet fogalmazott meg. Ebben vázolta az önkényes lakásfoglalók helyzetét, szempontjait. Hivatkozott a Magyar Köztársaság Alkotmányának 70/E § (1) bekezdésére: „A Magyar Köztársaság állampolgárainak joguk van a szociális biztonsághoz; öregség, betegség, rokkantság, özvegyiség, árvaság és önhibájukon kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén a megélhetésükhöz szükséges ellátásra jogosultak”. Hivatkozott továbbá az Alkotmánybíróság 32/1998. (IV. 28) sz. határozata

tára, amely szerint a szociális biztonsághoz való jog olyan megélhetési minimumot tartalmaz, amely elengedhetetlen feltétel az emberi méltósághoz való jog megvalósulásához; s hogy a kilakoltatással ez a jog is veszélybe kerülne.

További hivatkozások: Az 1997. XXXI. tv. 7. § (1) bekezdése kimondja: „A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.”

Az 1991. LXIV. tv. hirdette ki a New York-i Egyezményt a gyermekek jogairól. Ennek 3. cikke az I. pontjában kimondja: „A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben elsősorban a gyermek mindenképp felett álló érdekét veszik figyelembe.” Az Egyezmény 27. cikke 1. pontja értelmében: „Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi a kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését.”

Az 1976-os Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 11. cikkének 1. pontja szerint: „Az Egyezségokmányban részes államok mindenkinek a jogát elismerik önmaga és családja megfelelő életszínvonalára, ideértve a kellő táplálkozást, ruházkodást és lakást, valamint az életkörülmények állandó javulását. A részes államok megfelelő intézkedéseket hoznak e jog megvalósítása érdekében, továbbá elismerik, hogy evégből alapvető fontosságú a szabad elhatározás alapján nyugvó nemzetközi együttműködés.”

Az 1999. C. tv. az Európai Szociális Charta I. rész 13. pontja alapján: „Mindenkinek, aki nem rendelkezik megfelelő anyagi eszközökkel, joga van a szociális és egészségügyi segítségre.” 14. pont: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy részesüljön a szociális jóléti szolgáltatásokból.”

Az 1993. III. tv. a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról 7. § (1) bekezdése leszögezi: „A települési önkormányzat, tekintet nélkül hatáskörére és illetékességére, köteles az arra rászorulóknak átmeneti segílyt, étkezést, illetve szállást biztosítani, ha ennek hiánya a rászorulóknak az életét, testi épségét veszélyezteti.” Végül a gyermekvédelmi törvény az illetékesség tekintetében úgy rendelkezik, hogy: „Lakóhely hiányában az eljáró szerv illetékességét a tartózkodási hely határozza meg.”

Ezt egyébként így gondolja praktikusán is az önkormányzatok minden felettes szerve – amint az félreérthetetlenül kiderül a Belügyminisztérium reagálásából a kilakoltatási moratóriumra. Az önkormányzatok pedig – amint az egyértelműen olvasható a kilakoltatási felszólításokból – eleve érdemtelennek ítélnék minden önkényes lakásfoglalót azokra a kötelezettségekre, amelyeket a törvények, alkotmányos jogok, nemzetközi egyezségokmányok megfogalmaznak. Érdemtelenységük oka ugyanaz, amiért a törvények, jogok, egyezségokmányok őket védelmükbe veszik: a *szegénység*.

Némelyiküknek sosem volt önálló lakása. Fiatal, kisgyermekes házaspár például nyolc állomáshelyet sorolt fel – rokonoknál, barátoknál –, míg az önkényes lakásfoglalásra kényszerültek. Mindketten szakmunkások. Az asszony mostohaanyja elüldözte őket, a férfi állami gondozott volt. Dolgoznak. Ezért a lakásért is sokat dolgoztak, amíg rendbehozták, és legalább 50–60 ezer forintot költöttek rá.

Egy másik kisgyermekes fiatal házaspárnak se volt maradása egyikük szüleinél sem. Mert vegyesházások. A magyar szülők nem túrték a cigány vejüket, de a cigány szülők se nézték jó szemmel a magyar menyecskét. Ők meg a kis jövedelmükből nem tudnak lakást venni, még a szocpol feltételeit se képesek „teljesíteni”.

A B. családnak egy nyírségi faluban volt háza, megélhetésük azonban nem volt. A felnőtt gyerekek, sorra mind az öten, a fővárosba jöttek szerencsét próbálni. A két fiúnak sikerült is: stabil munkájuk, lakásuk van. Családjuk is persze, ezért nem engedhetik meg maguknak, hogy három lánytestvérüknek, azok családjának huzamosan szállást adjanak. Utoljára a szülők is eladták a házat, vettek egy lakást a főváros VII. kerületében, a Marek József utcában. Utóbb derült ki, hogy a szerződés nem volt szabályos, a földhivatal nem jegyezte be az ingatlant a nevükre, s az eladó kitette őket az utcára.

26 éves lányuk kezdetben a Marek József utcai lakásban lakott velük együtt, majd élettársával a IV. kerületi Anonymus utcába költöztek, egy magántulajdonú bérház egyik lakásába. Kezdetben havi 15 ezer, később 20 ezer forintot fizettek a lakásért, itt született két gyerekük, akik most 8 illetve 7 évesek. A tulajdonos eladta a házat, az új tulajdonos lebontásra ítélte, s minden lakót kiköltöztetett. (Mások is laktak itt a Király utcai önkényesek közül.) Több sikertelen próbálkozás után kötöttek ki a Király u. 25-ben. Ők is rengeteget dolgoztak és költöttek, hogy a lakást lakhatóvá tegyék. A gyerekek rendszeren járnak iskolába, jól tanulnak. Itt foglaltak el azután lakást a Marek József utcai lakásból utcára került szülők és a két lánytestvér is, a családjaikkal. „Beteg vagyok – mondja a 26 éves asszony –, második szülem után háromszor műtöttem, a nehéz munkát nem bírom, de alkalmanként eljárak takarítani, hogy a gyerekeimnek legyen mit enni, s hogy iskoláztatni tudjam őket. Mi nevelni akarjuk a gyerekeinket, nem azért kínlódunk, hogy elvegyék őket tőlünk.”

A 42 éves asszonynak két házasságból négy gyermeke van. Arca hamuszürke, állandóan fáj a feje, depressziós. Két kisebb gyermekének apja börtönben van.

„A két nagyobbik gyerekemre nem kaptam gyerektartást. Azzal az ürüggyel, hogy az apjuktól nincs mit levonni. Kijátszottak egész életembe, mindig kijátszottak. Hol van igazság? A kisebbik gyerekeim szeretik az apjukat. Három év múlva szabadul. Nincs jogom dönteni a sorsukról. Majd ha telik az idő, joguk lesz ítélni az apjukról. Meg rólam is. Ez majd az ő dolguk lesz: melyik szülőt hogyan ítélik meg. Mi is vagyunk sokan testvérek, össze szoktunk ülni és beszélünk a szülőkről. Milyen hibákat követtek el, mit nyújtottak nekünk, mit nem nyújtottak. Bármit is, nemcsak pénzt. Miért nem iskoláztattak

bennünket? Miért kellett lopni, csalni, mert kellett. Nagyon kellett. Mert csak úgy tudtunk élni. A születésemtől fogva. Minden összejött, minden. Itt vannak a gyerekeim, nincs lakásom, minden összejött. Lejárt a családi pótlék a két nagyobbikról, betöltötték a 16-dik évüket. Nem vagyok szakképesített, nem vesznek fel munkára. Még takarítani se kellek. Önkényesen foglaltuk el a lakást, igazuk van. Már rengeteg önkényes lehet a városban. Mi lenne, ha mindegyiknek a problémájával külön foglalkoznánk? Nem tudom, mi lesz. Nem tudom. Nem tudom. Vidéket mondják. Egy idő múlva úgymint visszaszorulunk ide. Az ilyenfajta embereknek, mint mi vagyunk, itt sokkal nagyobb a lehetősége. Hova menjünk vissza? Az a lakás el van adva. Volt 147 ezer forint villanyszámla-tartozás rajta. Kijátszottak bennünket, hülyének néztek. A doktor Nagy László ügyvéd 12 ezer forintot állapított meg munkadíjnak, az egyik felét kifizettem én, a másik felét az élettársam nem fizette ki. Hát persze, a doktor Nagy László ráért átíratni a mi nevünkre. A tartozás meg négy évig kamatozott. Együtt szereztük azt a házat. És ő tettelegesen bántalmazott és kényszerített annak az eladására. Ezt igazolná a kunhegyesi rendőrség, gyámhatóság, akik már beleavatkoztak ebbe. Szinte mindennapos volt a rendőri segítségkérés. Ő szenvedélyes betegje volt az automatagépeknek. Elmulasztotta az apai kötelességét. Minden az automatagépekbe ment. Még az életünk is. Mert pokollá tette az életünket.

A családom krízishelyzetét a szülők alkották meg. Én és az élettársam. Mint apa és anya. Legelsősorban azért hibáztatom magam, mert felelőtlenül vállaltam az anyaszerepet. Nem mértük fel, hogy az anyaszerep mit foglal magába. Attól kezdve, hogy megszüülöm a gyereket, illetve attól kezdve, hogy tudom, hogy terhes vagyok, én egy másik életért felelős vagyok. Én vagyok legelsősorban felelős. De még ha a szülők hibájából eredt is, hogy ilyen helyzetbe kerültünk, akkor is vagyunk, létezőnk. Az élettársam csoportosan elkövetett rablásért van börtönben. Még '96-ban csinálták. '99-ben hozták meg az ítéletet. Eladta a lakást, de már nem volt ideje fölélni az árát. Mert itt elkapták a rendőrök. Ő már körözött személy volt. Amiről mi nem tudtunk. Az én nyakamba szakadt minden. Minden felelősség engem terhel. Minden gond, probléma. A hivatalos emberekkel közöltem, hogy van egy kis pénzem. Az 500 ezer forintból hivatalos személyek segítségével nélkül semmit se tudok kezdeni. Hajlandó lennék lakást megvenni, nem baj, ha picike, ha romos, és a saját erőmből hoznám helyre. Nagyon szegények vagyunk. Hozzányúlhattunk volna ahhoz az ötszáz-ezerhez, mert olyan dolgok hiányoznak... A gyerekeknek a tanszerek. Az öltözködésünk olyan, hogy itt egy becsületes ruha nincsen. Dolgoznia kell a tizenhét éves gyerekeknek, hogy ennivalónk legyen. Erős fizikai munkát végez. Kétezer forintot adnak egy napra, tíz órát dolgozik. Becsapják. Van úgy, hogy ki se fizetik a bérét. Amikor hazajön, nagyon szegény ételt adok elébe. Nem tehetek róla, hogy már hat évesen dohányoztam. Engem senki se tanított arra, hogy ennek milyen káros következményei lesznek egészségügyi szempontból, anyagi szempontból is, én szívhattam. Most meg már nem tudok róla lemondani. Leszoknék róla, mert sok pénzt elvesz, akarok lemondani,

mert érzem, hogy árt, de nem bírok. Reggel azt se tudom, hogyan gyújtottam rá, csak azt veszem észre, már egyet elszívtam. Ha zaklatott vagyok, nagyon sokat szívok. Márpedig az utóbbi időben nagyon zaklatott vagyok. Hova? Hova? Anyaotthon. Avval mi van megoldva? Ott is mindenki zaklatott, feszült, ideiglenes elhelyezés. Minek? Négy évig jártam az anyaotthonokat. Ő engem mindig ütött-vert, gyilkolt. Olyan állapotban kerültem be, hogy szét voltam verve. Reménytelen a helyzet. Semmilyen megoldás nincs. Nem tudom, minek ez a herce-hurca. Jönnek, beszélnek, és minden megy a levegőbe. És akkor még adják ezeket a Hitleres filmeket. Azt a listát. Milyen lista? Schindler listája. Pánikot keltenek bennünk. Hogy mi is arra a sorsra jutunk.”

A szóban forgó, önkényesen elfoglalt lakásokat az önkormányzat elhanyagolta, ennek következtében azok lakhatatlanná váltak. A önkényes lakásfoglalók tették újra lakhatóvá, erejükhöz mérten tetemes költséggel és fáradsággal. Beruháztak, dolgoztak az önkormányzat helyett. Ha jól meggondoljuk, a jelenlegi lakásínségben ezt akár méltányolni is lehetne. Am az önkormányzat nem ragadtatja magát méltányosságra, mert mit szólnának akkor azok az igényjogosult választópolgárok, akiknek az igényét ugyancsak nem tudja kielégíteni. Az állam ugyan szociális kötelezettségeket ruházott az önkormányzatokra – hiszen meghozta a szociális törvényeket, paragrafusokba foglalta az alkotmányos jogokat, aláírta a nemzetközi egyezségokmányokat –, csak éppen a megvalósulás anyagi feltételeit nem biztosította. Így azután az önkormányzatok törvényes eljárásai az önkényes lakásfoglalókkal szemben szintén *önkéntesek*.

Hiszen nem tisztán jogi kategória ez a „cselekmény”. A depriváció számos ismérve sűrűsödik ezeknek az embereknek a sorsában, helyzetében. A munkanélküli férj brutalitása, az ügyintézésben való járatlanság, a játékautomata, a rablás és még sok egyéb sorolható ide. Eredmény csak az összetevők együttes kezelésétől várható. Ha erre nincs állami hajlandóság, akkor háborús állapotok állnak elő. És újabb képtelenségek: a szegénység büntethetősége.

2000 februárjától büntető jogszabályokat lehet érvényesíteni az önkényes lakásfoglalókkal szemben: 150 ezer forint pénzbírsággal, vagy az ezt kiváltó elzárással sújthatók, akik másként nem tudnak fedelet keríteni a fejük fölé.

(Szimbolikusnak tekinthető, hogy a rendszerváltás után az agrárforradalmár Szántó Kovács Jánosról elnevezett utcát visszaváltoztatták még a Horthy-korszakbeli *Dologház* névre.)

Ép ésszel nehezen felfogható, hogy meddig akarja még ez a kormányzat „leküzdeni magát”.

A Roma Polgárjogi Alapítvány tanácskozást kezdeményezett az önkormányzatok illetékeseivel: jogvédelem helyett valamiféle együttműködés, kezelési stratégia kidolgozására. Nem romaügyről van szó, de a romákat jobban sújtó, egyéb hátrányokkal összefüggésben az önkényes lakásfoglalás is nagyobb arányban érinti őket. Részt vett a tanácskozásban Pécs város lakásbizottságának vezetője és munkatársa

is, mert ott sikeresen dolgoztak ki és eredményesen működtetnek egy stratégiát – ezt akarták ismertetni.

Bókai Endre ismertette a – szerinte követhető – modellt. 1998 elején felmérést végeztek a városban. Bevonták ebbe a civil szervezeteket, a műszaki szakértőket, a kisebbségi önkormányzatot, szociális munkásokat, szociális bizottságot. Pontos információkat szereztek az önkényesekről, akik túlnyomóan az egykori bányászkolónia lepusztult lakásait foglalták el. Megállapították, hogy 240 az érintett családok száma, és azt is, hogy ezek közül kik azok – mert ilyenek is vannak –, akiket nem a szükség, hanem üzleti szándék vezérel. Megtudták, hogy a városban 3100 lakásigénylő vár lakásra, de ezekre a lakásokra nincs szükségük. A krízishelyzetben lévő önkényes lakásfoglalókkal szerződést kötöttek. Ennek értelmében nem a lakás bérletére, csupán a használatára jogosultak. Helyzetük így legálissá vált, kötelezhetőek a közüzemi számlák fizetésére. A szerződés együttműködést is tartalmaz az önkormányzattal, a kisebbségi önkormányzattal, a szociális munkásokkal. Az érintett hivatalok, szakemberek viszont segítik a rászorulókat abban, hogy munkájuk, jövedelmük legyen, megoldódjanak az egészségi és egyéb problémáik, s így képessé váljanak állampolgári kötelességeik teljesítésére.

A lakásbizottság vezetője tisztában van azzal, hogy az önkényes lakásfoglalás belátható időn belül nem fog megszűnni, az esetek folyamatos kezelésére van szükség. Enélkül, az érintett gyerekek sorsában, a krízishelyzet sokszoros reprodukálása várható.

A tanácskozás résztvevőiből nem váltott ki lelkesedést a javaslat. Amellett, hogy az önkormányzati munkatársak szemléletében az *érdemtelenek szankcionálása* vált a követendő gyakorlattá, megfogalmazták azt is, hogy Pécs város egységes közigazgatásához képest a főváros széttagolt. Egységes eljárás kidolgozására lenne szükség a kerületek között, valamint a kerületi önkormányzatok és a fővárosi önkormányzat között. Végző soron pedig a parlamenttel és a kormánnyal kellene valamiféle, a megoldás irányába mutató konszenzusra jutni.

De milyen kilátás van erre, amíg az állam kriminalizálja a szegényeket?

A VII. kerületi ügymenetbe a Műemléki Felügyelőség is beleszólt. A Király utca 25. számú házat, annak hátsó udvari részét is műemléknek nyilvánította, lebontásához nem járul hozzá.

Elvileg így lehetséges, hogy az önkényes beköltözők helyzetét a pécsi modell szerint legalizálják.

2000. február 28-án a Friedrich Ebert Alapítvány vitaestet rendezett „Milyen változást hozott a romák számára az utolsó tíz év?” címmel.

A beszélgetést Furmann Imre vezette, az előadó Daróczi Ágnes és Horváth Aladár volt. Meghívták Farkas Flóriánt és Osztójkán Bélát is, de ők nem jöttek el.

Daróczi Ágnes azt hangsúlyozta, hogy pártlobbizás helyett nemzeti konszenzusra kellene jutni a romakérdésben, mert ez *nemzeti* sorskérdés. Szám adatokkal érzékeltette a zuhanásszerű romlást a foglalkoztatottságban, és a még mindig drámai helyzetet az oktatásban, a szakképzésben. Minden baj legfőbb forrásának – idézve egy nemzetközi nőkongresszus egybehangzó véleményét – a diszkriminációt jelölte meg. A politikai akarat – állapította meg – nem mutat túl a szólamonkon. Sokat költeni nem hajlandók, így azokkal a roma vezetőkkel kötnék hatalmi szövetséget, akik kevéssel is beérik.

Horváth Aladár kitért arra is, ami jó volt az elmúlt tíz évben. Eredménynek könyvelte el, hogy sokan vannak már, akik különböző szervezetekben, egyesületekben autentikusan képesek magukat romaként meghatározni. Kiemelte az Autonómia Alapítvány mezőgazdasági projektjeit, a Furmann Imre vezette Jogvédő Irodát, a Romaversitas programot, a Gandhi Gimnáziumot, a Kalyi Jag Szakiskolát. S hogy magánvállalkozások révén számos roma család is élhet a kor színvonalán. Ezután fölvetette a kérdést: mi az akadálya a szemléletváltásnak? A választ a következőkben adta meg: van egy örökölt szellemi teher, amit meglovagol a hatalom. Így azután a programok, amelyeket fel kell mutatnia, csak látszatintézkedések. Kétségkívül van egy olyan nagy kulturális teher, amely elkedvetleníti a legjobbakat is; tömegek vannak pusztulóban. A pártok többsége rendőri ügynek tekinti a kérdést, és ebben bizvást számítanak a közvéleményre. Kivezető utat a szellemi elit megmozdulásától remél, akik majd kommunikációt kezdenek a környezetükkel, és ennek hatására a társadalom elkezd majd emberszámba venni a romákat. Szükség van antidiszkriminációs törvényekre, és esélyteremtő programokra.

A hozzászólók közül *Bíró András* arra figyelmeztetett, hogy kirekesztő társadalomban senki sem érezheti magát biztonságban.

Szalai Júlia arról beszélt, hogy a társadalom mindig cigányellenes volt, de mostanra háború tört ki. Sikerült háborút szítani a szegények két tábora között.

Fencsik Flóra kétségbeejtőnek látja a társadalom előítéletességét, amely már a liberális pesti értelmiségi körökben is otthonos; és félelmetesnek a legutóbbi idők médiaeseményeit. Semmit sem vár a politikai elitől, csak az alulról induló civil szerveződésekben bízik.

Orsós Éva rámutatott, hogy a középréteget megerősítő kormánypolitika egyben elszegényítő politika is. Elsorvasztják azokat a modellprogramokat is, amelyek kivezető utat mutathatnának az ellehetlenült helyzetből. Egyre inkább segítségre érdemtelennek, sőt büntetendőnek nyilvánítják azokat is, akik pedig mindent megtesznek önmagukért, ami lehetséges. Ritkán mondják ki, hogy cigány. „Fedőnevük”: önkényes lakásfoglaló, hajléktalan, alkoholista, munkakerülő...

A többi hozzászólásból annak kérdése rajzolódott ki a legmarkánsabban, hogy mozgósítható-e a cigányság. Mi az oka például annak, hogy nem jelent meg tömegesen az antifasiszta tüntetésen?!